

فصل اول: کلیات

پزشکی قانونی

استفاده از علوم پزشکی مختلف در راستای اجرای عدالت یا هنر کارشناسی در مسائل مربوط به علوم پزشکی در راه کمک به تنظیم قوانین و اجرای عدالت. عبارت پزشکی قانونی معادل الطب الشرعی در عربی، Medicine Legale در فرانسوی و Legal Medicine در انگلیسی است. واژه «فارنزیک مدیسین» (Forensic Medicine) و Medical jurisprudence هم در بسیاری از کشورهای انگلیسی زبان رایج است.

تاریخچه مختصری از پزشکی قانونی در ایران

پزشکی قانونی نوین در ایران عملاً از زمان ناصرالدین شاه قاجار شروع شده است. میرزا تقی خان امیرکبیر، صدراعظم ناصرالدین شاه قاجار پس از تأسیس مدرسه دارالفنون به سبک مدارس اروپائی در سال ۱۸۵۰ میلادی (۱۲۶۶ هجری قمری) از معلمین اطریشی رشته‌های مختلف علوم دعوت کرد تا جهت تدریس در دارالفنون به ایران عزیمت کنند. در همین زمان یکی از آنها به نام سرگرد مهندس زاتی که برای تدریس رشته مهندسی به ایران آمده بود در منزل خود به طرز مشکوکی فوت کرد. جسد وی را یکی از همین معلمین به نام دکتر جاکوب - ادوارد پولاک که معلم طب و جراحی آن زمان بود، تشریح کرد و علت مرگ وی را خفگی با گاز ذغال تشخیص داد. به این ترتیب اولین کالبد

گشایی قانونی نوین در ایران در سال ۱۸۵۴ میلادی (۱۲۷۰ هجری قمری) توسط دکتر پولاک انجام شد.

پس از تصویب قانون آئین دادرسی کیفری (قانون اصول محاکمات جزایی) در سال ۱۲۹۰ هجری شمسی و لزوم به‌کارگیری اطباء در وزارت عدلیه آن زمان جهت معاینه اجساد اموات، جراحات و آثار و علائم آن، این وظائف را در تهران مرحوم دکتر عبدالرحیم فیلسوف ملقب به «فیلسوف الاطباء» از اطباء فارغ‌التحصیل از فرانسه، انجام می‌داد و نام وی به‌عنوان اولین طبیب قانونی در تاریخ ایران به ثبت رسیده است.

از مستندات موجود مشخص است که در اوائل دهه ۱۳۱۰ شمسی «اداره طب قانونی عدلیه» در تهران عهده‌دار انجام امور طب قانونی بوده است. به‌عنوان مثال «اداره صحیه و معاونت عمومی بلدیة طهران» در دهه ۱۳۲۰ شمسی اوراق چاپی را جهت گواهی کردن فوت توسط اطباء آن زمان، موسوم به «جواز دفن» منتشر کرد که در پشت ورقه نوشته شده بود: هرگاه علت فوت جنایی باشد، طبیب باید به «اداره طب قانونی عدلیه اعظم» مراجعه و جواز دفن تحصیل نماید.

در سال ۱۳۳۱ شمسی قانون تشکیل «اداره پزشکی قانونی» به تصویب رسید که اداره آن را برعهده دادستان شهرستان قرار داده بود.

نهایتاً به همت آقای دکتر حسن توفیقی‌زواره و تصویب «قانون تشکیل سازمان پزشکی قانونی کشور» توسط مجلس شورای اسلامی در سال ۱۳۷۲ مرکز پزشکی قانونی به «سازمان پزشکی قانونی کشور» تغییر نام یافت. به‌عبارتی می‌توان از ایشان به‌عنوان پدر علم پزشکی قانونی نوین در ایران نام برد.

ارتباط آموزشی بین پزشکی قانونی و دانشکده پزشکی تهران که در زمان آقای دکتر طباطبایی در سال ۱۳۴۴ آغاز شده بود، در زمان آقای دکتر توفیقی‌زواره و پس از ایشان به اوج خود رسیده است. دانشگاه علوم پزشکی تهران از سال ۱۳۷۱ به همت ایشان اقدام به جذب دستیار در رشته تخصصی پزشکی قانونی کرده است.

سازمان پزشکی قانونی کشور دارای بخش‌های زیر می‌باشد:

۱. بخش معاینات بالینی پزشکی قانونی که شامل معاینات زنان، معاینات مردان و معاینات روانپزشکی است و خدمات زیر را ارائه می‌نماید: معاینات سرپایی نزاع، ضرب و جرح، تصادفات رانندگی، حوادث ناشی از کار، تعیین میزان ارش و نقص عضوی، تعیین سن و رشد جسمانی، بررسی گواهی‌های استعلاجی پرسنل قوه قضائیه و سایر سازمان‌ها و ادارات دولتی، کارشناسی صحت مزاج جهت استخدام،

تعیین میزان از کارافتادگی، امور مربوط به فرزندخواندگی، معاینه متهمین و محکومین و اظهارنظر پیرامون توانایی تحمل کیفر، اظهارنظر جهت سقط جنین درمانی، بررسی بارداری، معاینات اختصاصی زنان (شامل معاینات هایمن، آنال، بررسی نازائی)، معاینات اختصاصی مردان، معاینات گوش و حلق و بینی، معاینات روانپزشکی قانونی شامل اظهارنظر در مورد رشد عقلانی، تعیین وضعیت روانی جهت تنظیم اسناد ثبتی، تعیین وضعیت سلامت روانی، بررسی اختلالات هویت جنسی، ... معاینات دندانپزشکی قانونی و رادیولوژی قانونی.

۲. سالن تشریح

۳. کمیسیون‌های پزشکی قانونی، که کارشناسی پرونده‌های ارجاعی از بخش‌های روانپزشکی و سالن تشریح و نیز کارشناسی پرونده‌های تعیین خسارت از بخش‌های معاینات و هم‌چنین رسیدگی به‌قصور پزشکی را برعهده دارد.

۴. آزمایشگاه شامل آزمایشگاه‌های پاتولوژی قانونی، تشخیص DNA، سم‌شناسی و سرولوژی قانونی.

انتشار «مجله پزشکی قانونی» از سال ۱۳۴۴ و به‌همت آقای دکتر طباطبایی آغاز شده است.

این مجله مجدداً از سال ۱۳۷۳ به‌نام «مجله علمی پزشکی قانونی» توسط معاونت پژوهشی سازمان پزشکی قانونی کشور به‌صورت فصل‌نامه چاپ می‌شود.

پزشکی قانونی در دانشگاه‌ها

پزشکی قانونی از واحدهای درسی است که برای دانشجویان پزشکی، دندانپزشکی، مامایی، دانشکده‌های حقوق و سایر رشته‌ها که به‌نحو با این علم سروکار پیدا می‌کنند، تدریس می‌شود. در حال حاضر در دانشگاه‌های علوم پزشکی ایران و تهران و شهید بهشتی، گروه تخصصی این رشته وجود دارد. همان‌طور که اشاره شد دانشگاه علوم پزشکی تهران از سال ۱۳۷۱ و دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی از سال ۱۳۹۰ با همکاری نزدیک سازمان پزشکی قانونی کشور متخصص پزشکی قانونی تربیت می‌کنند. متخصصین پزشکی قانونی جذب سازمان پزشکی قانونی کشور و یا دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور می‌شوند. در سال‌های اخیر استفاده از متخصصان این رشته در مراکز درمانی و فعالیت ایشان در حیطه پزشکی قانونی و درمان و اداره بیماران مسموم نیز آغاز شده است.

همکاری مستقیم و غیرمستقیم پزشکان با مراجع و محاکم قضایی جهت اظهارنظر و کارشناسی پزشکی به‌عنوان اهل خبره

پزشکان به‌صورت زیر جهت اظهارنظر و یا کارشناسی با مراجع و محاکم قضایی همکاری می‌کنند:

الف) پزشکی که به‌نحوی با تشکیلات سازمان پزشکی قانونی کشور مرتبط است:

(۱) متخصص پزشکی قانونی: که پس از اخذ درجه تخصص از دانشگاه در سازمان پزشکی قانونی انجام وظیفه می‌کند.

(۲) پزشک عمومی: که پس از طی دوره‌های آموزشی کوتاه مدت (حداقل ۳ ماه)، به‌عنوان پزشک قانونی به‌صورت استخدام رسمی، پیمانی، گذراندن طرح نیروی انسانی یا انجام خدمت نظام وظیفه در پزشکی قانونی شاغل است.

(۳) پزشک متخصص: پزشکی است که دارای یکی از تخصص‌های غیر از پزشکی قانونی است.

(۴) پزشک قانونی معاضدتی: در نقاطی از کشور که پزشک قانونی وجود ندارد، مدیر کل پزشکی قانونی مرکز استان، یکی از پزشکان محل را که مورد وثوق، ذیصلاح و مناسب جهت همکاری تشخیص می‌دهد، انتخاب کرده و به‌سازمان پزشکی قانونی کشور، به‌عنوان پزشک قانونی معاضدتی در محل مربوطه به‌انجام امور پزشکی قانونی ارجاعی از مراجع انتظامی و قضایی می‌پردازد.

ب) پزشکی که خارج از تشکیلات پزشکی کشور است:

پزشکی است که بنا به‌ضرورت از طرف پزشکی قانونی و یا مراجع قضایی انتخاب و برای کارشناسی پزشکی دعوت می‌شود و یا امور پزشکی به‌وی ارجاع می‌شود. این پزشک ممکن است عمومی یا از هر نوع تخصصی باشد:

(۱) پزشکی که کارشناس رسمی دادگستری یا قوه قضائیه است و به‌عنوان اهل خبره، مستقیماً به‌استعلامات مراجع قضایی و قانونی پاسخ می‌دهد.

(۲) پزشکی که بنا به‌ضرورت مستقیماً از طرف مراجع قضایی و قانونی انتخاب و جهت کارشناسی، دعوت و یا امور به‌وی ارجاع می‌شود.

لازم به‌ذکر است که پزشکان ممکن است از سوی پزشکی قانونی جهت اظهارنظر در مورد پرونده‌های ارجاعی از مراجع قضایی و قانونی به‌کمیسیون‌های پزشکی قانونی، دعوت شدند. در صورت امکان این پزشکان از اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها انتخاب می‌شوند. هم‌چنین پزشکی قانونی ممکن است در مورد مطالبی از پزشک معالج بیمار

استعلام و نظرخواهی کند و یا با ارجاع بیمار به پزشک متخصصی که مورد وثوق و معتمد پزشکی قانونی می‌باشد در مورد وی درخواست معاینه و اظهار نظر کند.

۳) پزشک متخصصی که به‌عنوان عضو محقق یا کارشناس در هیئت‌های بدوی، تجدیدنظر و عالی انتظامی نظام پزشکی در مورد پرونده‌های ارجاعی از دادرهای انتظامی نظام پزشکی در مورد تخلفات انتظامی و قصور پزشکی اظهار نظر می‌نماید. امکان مراجعه مستقیم و شکایت در خصوص قصور و تخلفات پزشکی و هر گونه شکایت دیگری به پزشکی قانونی وجود ندارد. در این موارد شاکی می‌بایست از طریق مراجع قضایی و انتظامی اقدام نماید.

فقط در موارد اخذ گواهی سلامت هایمن و اخذ مجوز سقط درمانی افراد می‌توانند مستقیماً و بدون نیاز به داشتن معرفی‌نامه از مراجع قضایی و انتظامی به پزشکی قانونی مراجعه کنند.